

PISADAS DOS ANCESTROS NA ILLA DO GROVE

Por: Javier Fernández Soutullo

O plan de escavacións en xacementos abertos cobra sentido cando son áreas de gran entidade e tamaño aínda que a dispersión do xacemento non favoreza a súa comprensión, sobre todo, cando existe distanciamento entre estes. As épocas, as datacións,..., a non articulación de todos os datos, supón un desperdicio dunha serie de evidencias aproveitables.

A primeira interpretación que se pode dar, cando atopamos algún resto é o seu carácter fortuíto, depositado unicamente polo azar. Cando nos preguntamos: por que está alí é cando xorden respostas. No caso de se atopar nun lugar fóra do poboado, á forza tiña que ter unha disposición intencionada. Este tipo de achados non outorgan, nun principio, un carácter habitacional, pero pola contra a súa presenza exclúe o seu carácter fortuíto ou de azar.

A relación espazo tempo con respecto a outros elementos coñecidos pode ser considerado de distintas maneiras: habitacional, funerario ou de actividades produtivas e comerciais. Nesta última opción, de existir, os restos serían vinculantes con un poboado, polo que a función de habitacional tampouco sería equivocada.

Este é o caso do achado do que imos a falar neste artigo, o porto de LAMBRACA

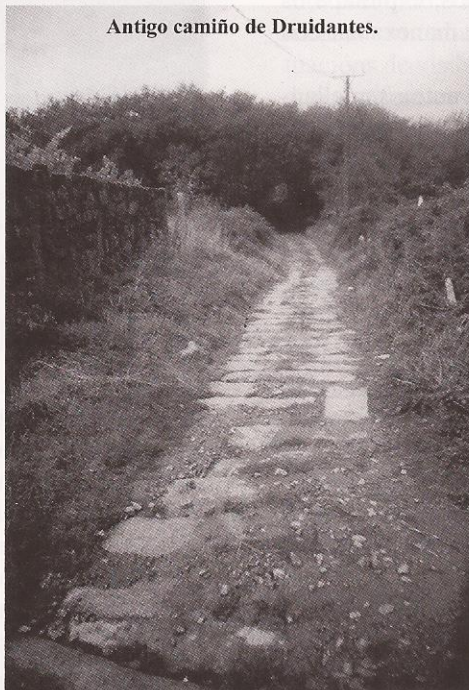
Dada a concentración, tipoloxía e cantidade de materiais, penso que é posible identificar este tipo de xacemento aínda que a súa estrutura se encontre moi deteriorada ou destruída, xa que non sempre a crítica do rexistro arqueolóxico resolve todos os casos formulados, pero pódese tamén considerar un erro non ter contemplado o valor exemplar que posúe o xacemento con respecto a outros que se encontran na mesma área cerca del. Estudáronse todos os poboados existentes na mesma zona pertencentes a distintas épocas, permitindo extraer outras conclusións sobre o poboamento humano da zona, dándome a entender a necesidade dunha análise arqueolóxico - xeográfica, usando por unha banda unha base cartográfica do relevo costeiro, aínda que debido á escasa falta de datos desta índole que afectan ao noso país necesitei acudir a mapas cartográficos que non superan os cinco séculos no tempo. En calquera caso non pretendo definir o territorio deste achado, senón describir as condicións de emprazamento, xa que o máis interesante atópase no seu entorno inmediato e na súa área de influencia para os poboadores.

Por outra banda, son os accesos os que, aparte da xeografía e da rede hidrográfica, influían na xerarquía dos poboados de tal maneira que axudaban a establecer diferenzas entre uns poboados e outros. Estas situacións permiten saber como distintos poboados utilizaron o mesmo espazo de forma distinta e por prioridades diferentes.

Logo existía o trazado de vías de tránsito que percorrían todos estes puntos e enclaves sen excepcións. Os castros e aldeas estaban situados ás beiras dos ríos ou fontes que garantían o continuo manado de auga; tamén elixían proximidades de terras de monte e brañas e por último, e non menos importante, un emprazamento orograficamente defensivo que garante a supervivencia socio-económica do grupo. Tendo presente que os achados de enterramentos non aseguran a presenza dun poboado inminente e viceversa, penso que todo o aquí exposto é obviamente discutible, máxime no campo da arqueoloxía no que as verdades absolutas non abundan. Ao meu entender, é verdadeiramente importante aportar datos e deixar unha porta aberta.

Coa conquista definitiva da Galicia o xeógrafo romano Rufo Festo Avieno no século IV d.C., na "Descriptio Orbis Terrae", falando da súa viaxe ás costas galegas, fai un inventariado moi metódico da costa e da illa do Grove da que fala como punto importantísimo de aprovisionamento de auga para a flota romana. Cita a Fonte das Furnas, ao pé dun gran rochedo xunto a unha cala

pequena sita a uns escasos douscentos metros do porto da Lanzada. Anos despois, seguramente para unir a fonte e o próximo porto, xa na romanización, constrúese a calzada romana denominada Camiño de Druidantes no SW que aproxima este lugar coa "Villae marum de Adro Vello" pasando pola Torre de Balea e os lugares de Veiga Grande, Outeiro e a Torre. Outros camiños enlazaban a "Villae de Lovaxeira" en Meloxo (brañas matogueira), a Villavella e o Corgo (corgus cannalis, río canalizado) e esta con "Vilar Ardenan" ao través do despois coñecido como Camiño Real de Castilla, que utiliza esta antiga vía para bordear a costa leste do litoral interior da ría e dar saída ata o Con da Gaivota no límite xeográfico SE. Séculos despois, este camiño, a través de dúas pontellas (as primeiras contan que de madeira, despois substituídas por unhas de pedra) nos uniron a Noalla no concello de Sanxenxo. Pomponio Mela usa datos dunha viaxe realizada

Antigo camiño de Druidantes.

por outro filósofo e navegante latino Eforo no século VI a.C., narrado en verso latino que constitúe a primeira referencia escrita sobre Hispania.

Falamos de que o chumbo era o máis valioso, ao que os gregos chamaron “Casiterum” e estas illas do Atlántico posuíano en gran cantidade. Pequenos barcos cosidos con coiros abarloban ás naos e comerciaban a flote.

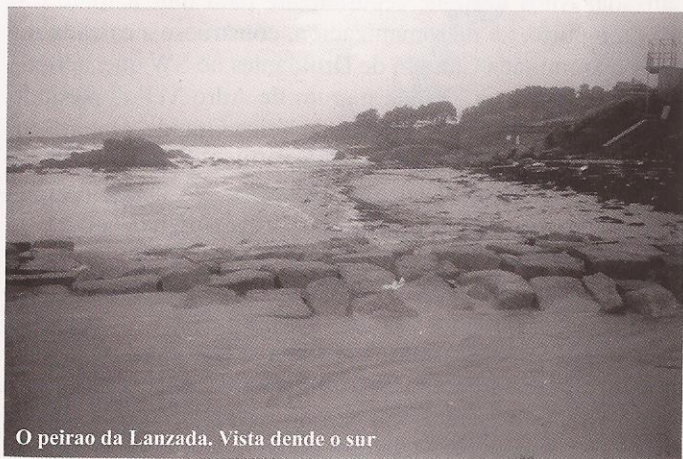
LAMBRACA.

En moitas familias do Grove e mesmo de Noalla, había o costume entre os vellos de contar historias en noites longas e frías, ao carón do lume. Nelas foise transmitindo ao longo dos séculos a crenza de que na antiga illa do Grove existiu, en tempos moi remotos, un poboado moi importante, acorde con tempos esquecidos xa de toda pista excepto da memoria dos ancestros. Falaban dunha poboación denominada “LAMBRACA” e sitúana na Idade do Ferro na etapa final do Neolítico tamén coñecida como Bronce IV, época de grandes invasións. Este pobo, como todos, explotaba os recursos mariños, a recolección e tamén se manexaban con destreza no aproveitamento da metalurxia.

Falan dun terremoto no mar que levantou semellantes ondas que os varreu a todos. Contan os de Noalla, que tiñan os mortos arriba e eles vivían embaixo por iso o mar os tragou. En Castrelo exprésanse de maneira semellante. O seu nome soa coñecido, se o aparelamos co da Lanzada, xa que este ben puido conservar o seu nome durante máis de vinte e tres séculos coas variantes que os distintos pobos lle engadiron ou quitaron.

O PORTO DE LAMBRACA

O señor Manolo da parroquia de Aios en Sanxenxo, vello mariñeiro xa finado, contoume ala polo ano 1997 as primeiras historias sobre este tema da cidade de Lambraca e dicía que, aínda hoxe, na praia da Lanzada quedan soterrados por metros de area parte do seu porto construído. Nun intre, eu interrompino para preguntarlle se se trataba dun porto natural, un ancoradoiro ou un lugar da costa para fondear embarcacións. El respondeume, algo cabreado como se apreciase en min restos de dúbida da súa historia, que non, que o embarcadoiro estaba alí soterrado e que el, na súa longa vida, tan só o vira unha vez.

O peirao da Lanzada. Vista dende o sur

Dous anos máis tarde recibín unha chamada do Sr Manolo. Era unha tarde de xaneiro con moi mal tempo, (xa levabamos 20 días así). Tan só me dixo unha frase: “*Javier vaite agora mesmo á Lanzada e poderás velo todo*”. Non o dubidei, agarrando a cámara de fotos e unha cinta métrica, que polo meu oficio sempre levo no coche, achegueime ao lugar antes mencionado.

O peirao da Lanzada. Vista dende o oeste

Ao chegar, alí o estaba. Non saía da miña sorpresa ao admirar o que alí vin. Saqueille as cinco fotos que me quedaban no carrete e dispúxenme a medilo. Doume un longo de 62 metros por unha anchura de tres, con forma de rampla en liña recta, construído con grandes bloques de pedra e un aliñado case que perfecto. Nace na desembocadura do río dos Pozos da Tomada e colle dirección SW, coa illa de Ons ao fondo, onde os restos se parten e desaparecen dando a indicar se cabe que era algo máis longo que hoxe. O mesmo temporal que o destapou nunhas horas volveuno a cubrir. Fai agora trece anos daquela e non o volví mirar, tan só cando me acordo del volvo a ollar as fotos que saquei.

As grandes mareas nas ribeiras, xunto cos frecuentes temporais lograron que as veces a placa intermareal se xuntase coa supramareal quedando todo mergullado. O almirante Tofiño no 1787 no seu traballo “*Derroteiro da costa de España*” describe o Bao como un brazo areoso que enlaza a costa da illa do Grove co continente, e que as augas oceánicas, durante as grandes preamares, acostumaban a saltar o istmo e xuntábanse coas da ría de Arousa, desto tan só fai un par de centos de anos. Xa na cartografía o primeiro que puxo o Grove como illa foi Fernando de Ojea na súa carta feita en Amberes en 1603, pero dende a máis longa antigüidade Ptolomeo (filósofo grego s.II a.C) falaba destas costas e os seus habitantes. Foi Pomponio Mela (xeógrafo latino de orixe hispánico) quen, no século I. emprendeu a redacción do máis antigo tratado xeográfico e descritivo das costas de Hispania, onde cita fontes de Herodoto, Estrabón e Varron, os cales citan á súa vez unha illa grande e moi habitada e a cidadela de Lambraca.

Estrabón conta na súa obra que eran dez illas e unha delas estaba despoboadas. As demais estaban habitadas por homes vestidos con mantos negros e túnicas ata os pés, cingidas no peito, e que moitos camiñaban cun baral que facía

as veces de arma, ferramenta e de bastón de apoio segundo a idade. Vivían do gando e tiñan estaño, chumbo e peles que trocaban cos comerciantes fenicios por cerámicas, sal e obxectos de bronce, posto que, daquela, unicamente os fenicios realizaban esta ruta marítima.

O contacto permanente dos habitantes indíxenas das illas Cassiterites (nome que os romanos lle puxeron debido aos minerais que posúen como a casiterita vital para a obtención do estaño) co medio mariño forxa que dende aproximadamente uns 13.000 anos as poboacións destas illas e de moitos lugares da costa estivesen nun contacto próximo e directo. A pesca e o marisqueo constituían a súa base alimenticia como así o testemuñan os moitos cuncheiros atopados nos arrabaldes dos castros.

O peirao da Lanzada. Vista dende o leste

MAPA ARQUEOLÓXICO DA ILLA DO GROVE

O uso da arqueoloxía da paisaxe como perspectiva dun estudo é lóxicamente o resultado dunha opción persoal, que me permite o estudo dunha paisaxe social imaxinaria, da época que estou a considerar. Para este estudo e definición dos poboados e poboadores da época engado a esfera propiamente residencial (enterramentos, tesouros, manifestacións artísticas, restos, etc.) Outros datos a ter en conta poden ser as condicións do emprazamento, trazando un círculo de radio fixo, duns cincocentos metros aproximadamente que consiste nunha área de visibilidade limitada, e outra de accesibilidade que analice un antes e un despois da época en cuestión atendendo ás vías de tránsito tanto marítimas como terrestres, e tamén as condicións hidrográficas.

En calquera época pareceume correcto centrar o estudo paisaxístico, nos poboados, aínda que existen outros

motivos como a concentración de materiais. É importante a busca destes últimos para establecer unha comparación de cada xacemento cos das súas zonas próximas, e con outras series de achados de actividades humanas, sexan prehistóricas ou non. Sendo consciente do discutible do meu criterio persoal, paréceme positivo o feito de explicar o traballo conxunto da clase de xacementos que nos ocupa este traballo.

Por tratarse de indicios de poboación da antigüidade, poucas veces se conta con algo máis que unha concentración de materiais. Ante isto cabe a actitude de sinxelamente ignoralos, ata que non se recuperen outros indicios que me permitan realizar outra función de forma menos arriscada.

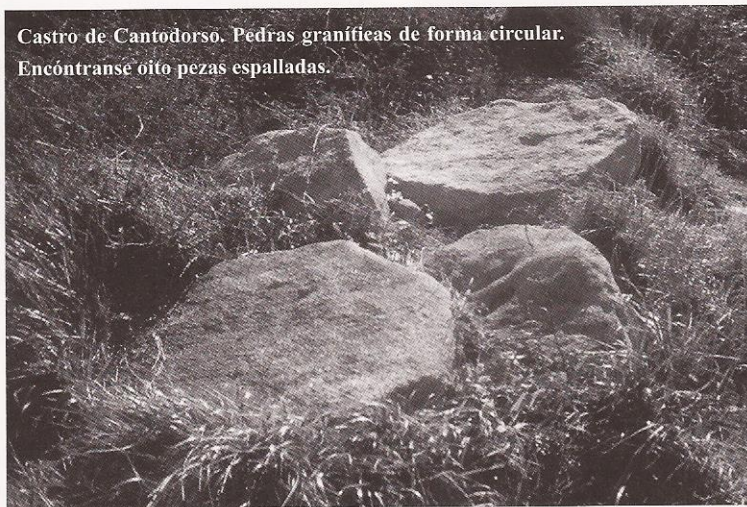
Neste gráfico trátase dunha retrospectiva do que sería a illa do Grove sen a presenza do areal do Bao. Nel reflíctense claramente as diferentes manifestacións máis importantes dos achados da época castrexa, (S.III a.C.) e os efectos da posterior romanización da illa. (S.I d.C.) Lendo e interpretando o mapa obsérvase que a disposición dos xacementos ten unha orientación variable; atende máis ben a situacións de visibilidade, polo tanto defensivas e sempre cerca dun acuífero ou fonte.

Apréciase tamén que dous mananciais non son cruzados, nin tan sequera quedan cerca das vías ou camiños: son o de Con de Loureiro, do que cabe destacar que a súa auga non era expresamente para o consumo, tampouco é abundante; tratábase dunha auga especial que a xente antiga recollía nas filtracións do chamado Con de Loureiro polas súas propiedades máxicas e curativas. Ata fai pouco os veciños de Meloxo subían ao monte a por esa auga pois din que trataba os males da vista entre outros.

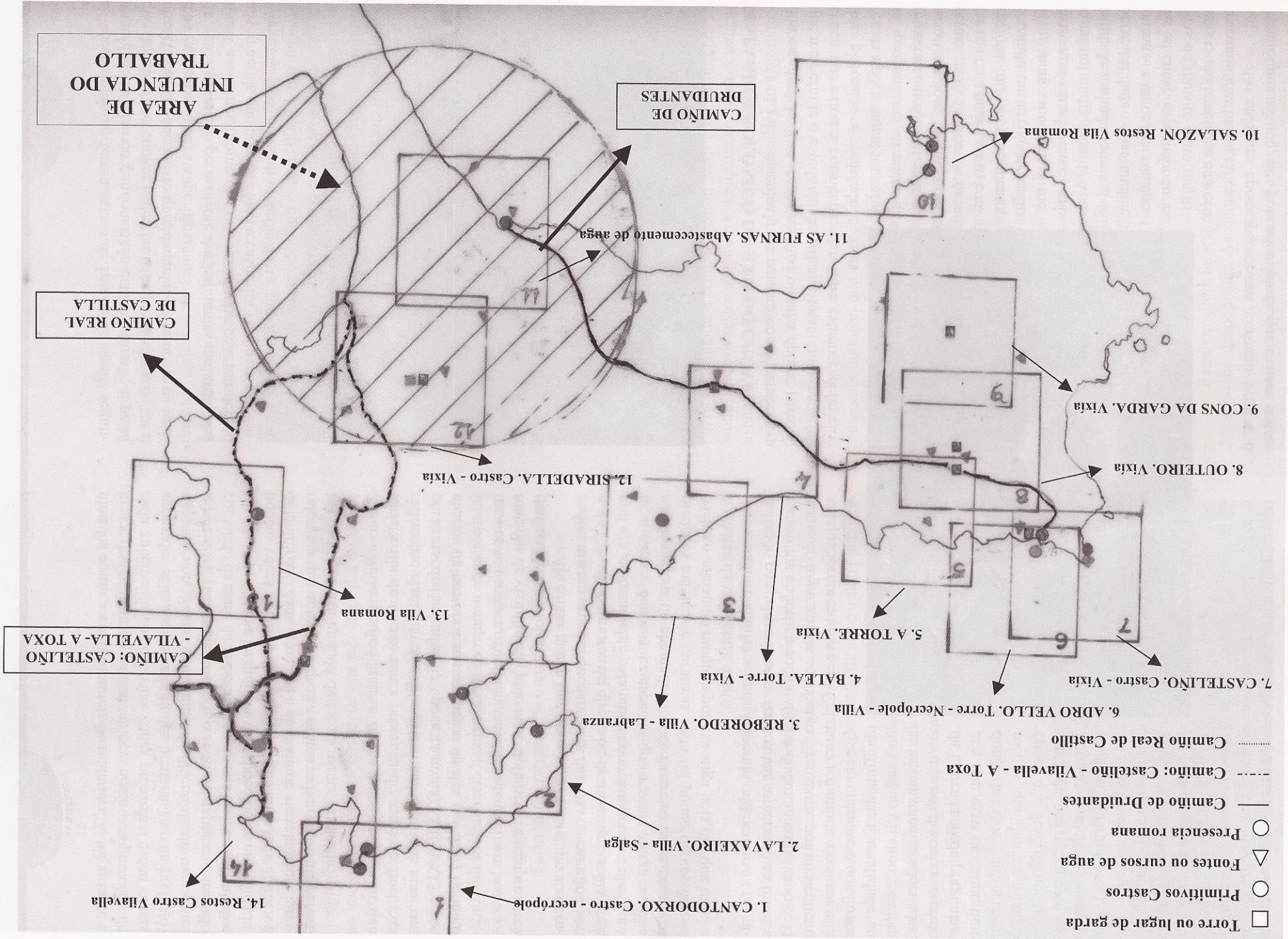
Outro acuífero é o do Caverna onde existe un río canalizado na rocha e noutros tramos vai somerxido en túneles escavados en terra e rocha dunha distancia considerable. O nome do lugar xa nos conta algo. Transcorre por un pequeno val que forma entre a pena Calabeira e o monte do sanatorio.

Ese río chámase o dos Pozos da Tomada. Casualidade ou non, cando vai cheo e se dan as circunstancias adecuadas, é o que nos descubre o porto da Lanzada. E de preguntarnos nun eixo de superficie duns escasos catrocentos metros, que función tiñan na época que describimos unha fonte de abastecemento (as Furnas) o inicio dun camiño romano, (Druidantes), un río canalizado en pedra (Pozos da Tomada) e por último, e máis sorprendente se cabe, un porto soterrado, ou traga-do polas augas, na Lanzada.

Estes catro achados dunha gran importancia penso eu que tiñan que estar directamente relacionados coa presenza dalgún poboado nas súas proximidades. Quizais LAMBRACA?

Castro de Cantodorso. Pedras graníticas de forma circular. Encóntanse oito pezas espalladas.

□ Torre ou lugar de garda

○ Primitivos Castros

△ Fontes ou cursos de auga

○ Presencia romana

— Camiño de Driudantes

- - - Camiño: Casteliño - Vilavella - A Toxa

..... Camiño Real de Castilla

ÁREA DE INFLUENCIA DO TRABALLO

CAMIÑO DE DRIUDANTES

CAMIÑO REAL DE CASTILLA

CAMIÑO: CASTELIÑO - VILAVELLA - A TOXA

10. SALAZÓN, Restos Vila Romana

9. CONS DA GARDA, Vixia

8. OUTEIRO, Vixia

7. CASTELIÑO, Castro - Vixia

6. ADRO VELLO, Torre - Necrópole - Villa

5. A TORRE, Vixia

4. BALEA, Torre - Vixia

3. REBOREDO, Villa - Labranza

2. LAVAXEIRO, Villa - Salga

12. SIRADELLA, Castro - Vixia

13. Vila Romana

14. Restos Castro Vilavella

1. CANTODORXO, Castro - necrópole